SÉRIE “ Psychologia”

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-1\(1\)-228-236](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-1(1)-228-236)

Святослав Корсакевич

здобувач ступеня Phd

Інститут соціальної і політичної психології

Національної академії педагогічних наук України м. Київ, Україна

e-mail: sviatoslavsergeevych@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9315-2035>

САМОВИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: РЕФЛЕКСІЯ, ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ДОСВІД

Анотація. Актуальність нашої теми зумовлена з одного боку бурхливими змінами у політичному просторі, до яких ми можемо віднести вибори Президента 2019 року, позачергові вибори до Верховної Ради 2019, місцеві вибори 2020 року і подальшою реакцією суспільства на діяльність даних інститутів влади. А з іншого боку, не з'ясованим з психологічної точки зору місцем молоді у даних процесах.

Умови соціальної та політичної нестабільності в країні, прагнення суспільства до нових, якісних, насамперед, політичних змін, вимагають від науковців та широкого загалу розуміння саме психологічних особливостей, їх взаємозв'язків щодо самовизначення молоді, як активних учасників виборчого процесу.

Феномен самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі починається з психологічних особливостей особистості, її мотиваційно-ціннісної сфери, когнітивно-рефлексивних особливостей, емоційно-вольових особливостей і логічно завершується у політичній сфері життєдіяльності особистості через участь у виборчому процесі[1].

Саме тому, в статті наведені емпіричні дані, які складають науковий інтерес щодо прояву та зв'язку «психологічного» та «політичного» в умовах виборчого процесу.

Мета статті полягає у відображенні з'ясованих у ході емпіричного дослідження зв'язків між участю у попередніх виборчих процесах та рівнем рефлексії респондентів та висвітленні інших статистично значущих зв'язків.

Метод і методологічні засади дослідження. Одна з частин анкети відображала міру визначення себе, як виборця, виходячи із семантичного

диференціалу Ч. Осгуда з опозиційними смисловими полюсами, які були задані на основі матеріалів попереднього етапу і їх контент-аналізу.

Друга частина була спрямована на визначення рівня рефлексії потенційних виборців серед молоді за методикою рефлексивності А.В.Карпова – В.В. Пономарьової, включала також у себе запитання до учасників опитування щодо їх попередньої участі у виборчих процесах в Україні і короткий опитувальник рівня політичної участі (КОРПУ) Краснякової&Кияшко.

Також в загальній комплексній анкеті опитувальник для визначення емоційної спрямованості самооцінки Білобрикіної, анкета фактору соціальної сміливості за методикою 16Р опитувальника Кеттела, тест-опитувальник С.Марлоу-Крауна.

Результати дослідження. В даній статті ми зосередимося на результатах другої частини, в яку увійшли дані про рівні рефлексії учасників опитування, про досвід і форму участі респондентів у попередніх виборчих процесах та рівні їх політичної участі.

Було виявлено значущі зв'язки між рівнем рефлексії по стенам та досвідом участі у попередніх виборчих процесах серед учасників опитування. Також незначний зв'язок спостерігається між рівнем політичної участі та рівнем рефлексії.

Висновки. Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати що існує певний взаємозв'язок між рівнем рефлексії молоді та досвідом участі у попередніх виборчих процесах. Це може свідчити про різну міру усвідомлення себе, як виборця, в залежності від більш або менш розвиненої рефлексії молодої людини та її попередніх «спроб себе» у виборчому процесі, які відкарбувалися у пам'яті.

В свою чергу виявлені зв'язки між рівнем політичної участі молоді та рівнем розвитку рефлексії можуть вказувати на те, що переосмислення себе та своєї ролі у політичних процесах, припускаємо, може залежати від тієї міри участі молодої людини, яку вона для себе обрала щодо залучення у політичні процеси.

Практична значущість полягає у врахуванні при розробці партисипаційних проектів з політичної просвіти для молоді, факту взаємозв'язку рефлексії, політичного досвіду та рівня політичної участі кожної окремої молодої людини.

Ключові слова: виборчий процес; досвід політичної участі; молодь; політичне самовизначення; рефлексія; рівень політичної участі.

Sviatoslav Korsakevych

*Candidate of Phd in the field of «Political Psychology»;
Institute of Social and Political Psychology
of the National Academy of Pedagogical
Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine
e-mail: sviatoslavsergeevych@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9315-2035>*

SELF-DETERMINATION IN THE CONDITIONS OF THE POLITICAL SYSTEM OF UKRAINE: REFLECTION, POLITICAL PARTICIPATION AND POLITICAL EXPERIENCE

Abstract. The relevance of our topic is due on the one hand to rapid changes in the political space, which include the 2019 presidential election, early parliamentary elections in 2019, local elections in 2020 and the subsequent reaction of society to the activities of these institutions of power. On the other hand, the place of young people in these processes is not clarified from a psychological point of view.

The conditions of social and political instability in the country, the desire of society for new, qualitative, first of all, political changes, require scientists and the general public to understand the psychological features, their relationship to self-determination of young people as active participants in the electoral process.

The phenomenon of self-determination of young people to participate in the electoral process begins with the psychological characteristics of the individual, his motivational and value sphere, cognitive-reflexive features, emotional and volitional characteristics and logically ends in the political sphere of the individual through participation in the electoral process [1].

That is why the article presents empirical data that are of scientific interest in the manifestation and connection of "psychological" and "political" in the election process.

The goal of the article is to reflect the empirical study of the links between participation in previous election processes and the level of reflection of respondents and to highlight other statistically significant links.

Method and methodological principles of research. One part of the questionnaire reflected the extent of defining oneself as a voter, based on the semantic differential of Charles Osgood with the oppositional semantic poles, which were set on the basis of the materials of the previous stage and their content analysis.

The second part was aimed at determining the level of reflection of potential voters among young people by the method of reflexivity AV Karpov - VV Ponomareva, also included questions to respondents about their previous participation in the election process in Ukraine and a short questionnaire on the level of political participation (CORPU) Krasnyakova & Kiyashko.

Also in the general complex questionnaire is a questionnaire to determine the emotional orientation of Bilobrykina's self-esteem, a questionnaire of social courage factor according to the 16P method of the Kettel questionnaire, a S. Marlowe-Crown test questionnaire.

Results of the research. In this article, we will focus on the results of the second part, which includes data on the levels of reflection of respondents, the experience and form of participation of respondents in previous election processes and the level of their political participation.

Significant links were found between the level of reflection on the walls and

the experience of participating in previous election processes among respondents. There is also a small relationship between the level of political participation and the level of reflection.

Conclusions. The generalization of the results of the research suggests that there is a certain relationship between the level of reflection of young people and the experience of participation in previous election processes. This may indicate a different degree of self-awareness as a voter, depending on the more or less developed reflection of the young person and his previous "attempts to self" in the electoral process, which were etched in the memory.

In turn, the identified links between the level of political participation of young people and the level of development of reflection may indicate that rethinking themselves and their role in political processes, we assume, may depend on the degree of participation of a young person political processes.

The practical significance lies in taking into account the development of participatory projects on political education for young people, the fact of the relationship between reflection, political experience and the level of political participation of each individual young person.

Keywords: election process; experience of political participation; young; political self-determination; reflection; level of political participation.

Постановка проблеми. Аналіз наукових доробок нижче зазначених дослідників дає нам підстави для припущення, що самовизначення, в тому числі й у політичних процесах, має психологічну природу разом із своїми особливостями для кожного окремого випадку [2].

Окрім зовнішніх умов, соціальних та економічних обставин відіграють важливу роль у самовизначенні щодо участі у політичних процесах особистий індивідуальний досвід, психологічні особливості окремого громадянина, молоді людини.

Краснякова А.О. стверджує, що саме людина своєю усвідомленою, активною діяльністю визначає акторів політичного життя і формує поле політики [3], яке в свою чергу теж має певний вплив на подальше становлення молоді в рамках політичної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували різні аспекти нашої теми політичного самовизначення та участі молоді у політичних процесах, слід зазначити з останніх наукові розвідки та результати Кияшко, 2014; Краснякова, 2014; Малиш, 2019; Позняк, 2019; Резнік, 2019; Скар, 2019; та ін.

Серед зарубіжних авторів доцільними є роботи Алмонда Г., Мілбарта Л., Клейна У., Каннінгтона [4].

Щодо рефлексії у суспільних та політичних процесах, варто звернути увагу на доробки Зімовіна О.І., 2015; Іващенко А.І., 2020; Найдьонові Л.А., 2014; Побірченка Н.А., 2013 тощо.

Мета статті – дослідити і з'ясувати взаємозв'язки між рівнем рефлексії молоді та їх досвідом, участю у політичних процесах, зокрема виборчих процесах з подальшим описом отриманих результатів

Виклад основного матеріалу. У ході нашого дослідження, стосовно психологічних особливостей самовизначення молоді під час виборчих процесів, серед іншого, нас цікавило чи є взаємозв'язок між рівнем рефлексії потенційного виборця та накопиченим досвідом електоральної активності.

В даному випадку ми розглядаємо рефлексію – як переосмислення відносин людини з предметно-соціальним світом [5], в нашому випадку зі світом політики та місцем особистості в ньому.

У вітчизняних учених, рефлексія розглядалась як засіб усвідомлення особистістю підґрунтя власних дій, також існує думка, що саме вона впливає на становлення людини як учасника соціальної, припускаємо що і соціально-політичної взаємодії [6]. Виходячи із вищесказаного, ми не могли оминати вивчення такого феномену як «рефлексія» і вирішили врахувати його у нашому дослідженні.

І в цьому ж контексті виявлено зв'язок між досвідом політичної участі та рівнем рефлексії респондентів. Пояснити дані факти, враховуючи динамічні і не завжди системні, регульовані соціально-політичні події в Україні, а також складні і водночас перспективні молодіжні тенденції, стає дедалі актуальнішим завданням.

Базовою ознакою демократичного розвитку суспільства є реальна участь громадян у політичному житті держави. Йдеться про їх здатність здійснювати визначальний вплив на вирішення питань загальнонаціонального та місцевого значення шляхом безпосередньої або опосередкованої участі. Драматичні події в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр. засвідчують зростання рівня участі громадян не лише в питаннях внутрішньополітичного розвитку, а й в обранні геостратегічного вектора суспільного поступу країни.

Рівень політичної участі, її масштаби є показниками ступеня демократичного розвитку суспільства, рівня загальної та політичної культури його громадян, найрізноманітніших суб'єктів політики[3].

Політична участь реалізується через відповідну політичну поведінку, діяльність. Тому необхідно визначити психологічні особливості взаємозв'язку особи і політики [7].

Враховуючи такі запити з боку наукової спільноти, ми вирішили звернути увагу на роботи психологів науковців (Васютинський В., Жадан І., Гусев І та ін.), зокрема проаналізувавши роботи таких вітчизняних дослідників як Кияшко і Краснякова ми скористалися запропонованим ними інструментарієм щодо дослідження рівня політичної участі.

Вибірка. У дослідженні взяли участь 329 осіб молодого віку. Вік

досліджуваних становив від 18 до 35 років. Серед них за статтю 145 – чоловіків та 184 – жінки. За критерієм віку вибірку було поділено на 4 вікові

групи: 1) 18-22 роки (135 учасників); 2) 22-26 роки (83 учасника); 3) 26-32 роки (36 учасників); 4) 32-35 років (75 учасників). Найбільш активними у заповненні онлайн-анкети і проходженні дослідження виявилися наймолодші учасники. Такий поділ за віком відповідав життєвим умовам та сферам діяльності молоді (студенство-навчання, працевлаштування і перший професійний досвід, подальше професійне та особистісне становлення). Усі досліджувані – жителі міст та сел України. Більшість – містяни.

Виклад методики, опису та результатів дослідження. З тієї частини досліджуваної нами теми, на яку ми звертаємо увагу у даній статті, нас цікавитимуть три методики які ми застосували і на основі отриманих результатів яких ми виявили значущі зв'язки. Для цього маємо детальніше описати зміст методик та на вивчення яких психологічних феноменів вони спрямовані:

1. Методика визначення рівнів рефлексії А.В.Карпова - В.В. Пономарьової. Опитувальник складається з 27 пунктів, відповіді на які формуються за 7-бальною шкалою Ліккерта. Питання методики враховують рефлексію як процес, і рефлексування як стан. За результатами методики визначається наявність одного із трьох головних видів рефлексії: ситуативної (актуальної), ретроспективної та перспективної рефлексії. За опитувальником формується також одне значення, що характеризує загальний ступінь розвитку рефлексивності особистості.

2. Анкета-опитувальник наявності у молоді досвіду участі у виборчому процесі загалом.

Було запропоновані наступні питання для учасників опитування: 1) «Чи є у Вас досвід участі в попередніх виборах (до місцевих органів влади 2020 року)?»; 2) «Чи голосували Ви на місцевих виборах 2020 року?»; 3) «Уявіть, що навесні 2021 року відбудуться вибори до ВР, чи підете Ви голосувати?»; 4) «Враховуючи неоднозначний попередній досвід участі у виборчих процесів, Ви вважаєте, що вибори - це можливість змінити щось на краще в країні?». Позитивні і негативні рішення позначаються як відповіді «так» та «ні». В даному випадку чотири позитивні відповіді «так» - означали досвідченість, в той час як чотири негативні відповіді «ні» означали, що респондент недосвічений щодо виборчого процесу в Україні і немає такого подібного досвіду участі.

3. Короткий опитувальник рівня політичної участі Кияшко-Краснякової

В опитувальнику розроблено дев'ять ситуацій, які мають бути релевантними до повсякденного життя молоді. Кожна з наведених ситуацій потребує прийняття рішення щодо власних дій. Позитивні і негативні рішення позначаються як відповіді «так» та «ні». Приймаючи рішення стосовно кожної із ситуацій, досліджуваний заповнює опитувальник з тією різницею, що кожне з питань він розглядає як ситуацію, в якій опинився особисто і щодо якої йому зараз необхідно прийняти рішення. При цьому дев'ять позитивно прийнятих рішень відбиватимуть найвищий рівень

політичної участі. І навпаки, дев'ять негативних рішень засвідчать повну апатію до політичного життя країни і, відповідно, найнижчий рівень політичної участі[3].

Для кількісної обробки результатів, а саме зіставлення попереднього досвіду участі молоді у виборчих процесах, їх рівня політичної участі, як показників залученості саме у політичну сферу життєдіяльності та рефлексивності, як прояву когнітивних особливостей і здатності до переосмислення себе (свого місця) у політичній дійсності був проведений кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Пірсона).

Методи описової статистики, зокрема середні значення та середньоквадратичне відхилення, а також критерій хі-квадрат () для кількісного аналізу щодо результатів за методиками.

В результаті проведення вказаних аналізів, були встановлені значущі кореляційні щодо наступних показників. Показник досвіду участі у попередніх виборчих процесах, включаючи місцеві вибори в Україні 2020 року має найбільше число кореляційних зв'язків з показниками «Методики визначення рівня рефлексивності» А. В. Карпова - В. В. Пономарьової. Наявність досвіду участі у попередніх виборчих процесах позитивно корелює із середнім та високим рівнем рефлексії ($r = 0,525$; $p < 0,01$).

Також середньої сили зв'язок ($r = 0,126$; $p < 0,01$) спостерігається між рівнем політичної участі за методикою «Короткий опитувальник рівня політичної участі» Кияшко-Краснякової та рівнем рефлексії відповідно до «Методики визначення рівня рефлексивності» А. В. Карпова - В. В. Пономарьової.

Додатково було виявлено, що більшості учасників опитування притаманний «середній рівень рефлексії», якщо виходити із підрахунку результатів опитаних по стенам від 0 – 10, де 0 – найнижчий рівень рефлексії, а 10 – найвищий рівень рефлексії.

Розподіл по групах за стенами від 0 – 10 виглядає наступним чином:

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9 10

	0	17	29	26	99	82	48	18	9	2 0

Висновки. Випробовувані, для яких важливо детально продумувати свою майбутню діяльність, переосмислювати і аналізувати власні дії, у тому числі під час політичних, зокрема у виборчих процесах, як правило мали попередній досвід участі у виборчих процесах.

Такі молоді люди схильні аналізувати і вже завершені форми активності, і плановані в майбутньому форми поведінки щодо здійснення і реалізації власного виборчого права шляхом голосування на виборах.

Політична участь, яка може проявлятися у комунікативній, поведінковій

та інших сферах життєдіяльності особистості [8], також має середньої сили зв'язок із рівнем рефлексії серед опитаних. Це в свою чергу, ми можемо припустити, відіграє і можливо частково формує з одного боку міру активності політичної участі, а з іншого – розширює і поглиблює осмислення політичних процесів і свого місця у даних умовах.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виявленні інших закономірностей щодо взаємозв'язків між політичною сферою та психологічних особливостей, які, припускаємо, можуть впливати на самовизначення молоді щодо участі у виборчому процесі.

Література:

1. Пирог Г. Системний аналіз політичних орієнтацій особистості / Г. Пирог // «Особистісне зростання: теорія і практика» : Збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 65-69.
2. Скар, О. (2018). Дискурс громадянської та національної ідентичності: Конструкти самосвідомості молоді. Проблеми політичної психології, 21(1), 139-149. <https://doi.org/10.33120/ropp-Vol21-Year2018-11>
3. Л.О Кияшко, О.В Полунін, А.О Краснякова, М.Ю Сидоркіна «Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації» - М.: Міленіум, 2014
4. Алмонд Г. Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах / Г. Алмонд; С. Верба; пер. с англ. Е. Генделя. – М.: Мысль, 2014. – 500
5. Зімовін О. І. Рефлексія та креативність як чинники саморозвитку особистості / Олексій Іванович Зімовін // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. — Вип. 32. — С. 138–153. (Index Copernicus)
6. Іващенко А. І. Рефлексія як механізм саморозвитку особистості юнацького віку / А. І. Іващенко // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific journal). – Warszawa, 2016. –№ 6. – С. 132-137.
7. Головатий М. Ф. Навч. посіб. —К.: МАУП, 2001
8. Политическая психология, культура и коммуникация. Сборник / ред. Ильин А., Соловьев А., Фадеева Л., Шестопал Е. – М.: РАПН / РОССПЭН, 2008. – 320с
9. Васютинський В. О. (1997) Психологія масової політичної свідомості та поведінки. Київ : Док-К.163.
10. Жадан, І. (2011) Політична соціалізація. Політична енциклопедія. Київ: Парламентське видавництво. 590.
11. Павлов В.Н. Психологическая структура политических ориентаций. / <http://www.dslib.net/psixologia-politiki/psihologicheskaja-struktura-politicheskiorientacij.html>
12. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу. / Ю.Ж. Шайгородський. – К.: Знання України, 2009. – 400 с.

References:

1. Pyroh, H. (2016). Systemnyi analiz politychnykh oriiientatsii osobystosti [System analysis of political orientations of the individual]. *Osobystisne zrostannia: teoriia i praktyka – Personal growth: theory and practice* : Proceedings of the II All-Ukrainian scientific-practical Internet conference. (pp. 65-69). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
2. Sknar, O. (2018). Dyskurs hromadianskoi ta natsionalnoi identychnosti: Konstrukty

samosvidomosti molodi [Discourse of civic and national identity: Constructs of youth self-awareness]. *Problemy politychnoi psykholohii – Problems of Political Psychology*, 21(1), 139-149. Retrieved from <https://doi.org/10.33120/popp-Vol21-Year2018-11> [in Ukrainian].

3. Kyiashko, L. O., Polunin, O. V., Krasniakova, A. O., Sydorkina, M. Yu. (2014). *Politychna uchast molodi suchasnoi Ukrainy: psykholohichni chynnyky aktivizatsii* [Political participation of young people in modern Ukraine: psychological factors of activation]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].

4. Almond, G. A., Verba, S. (2014). *Grazhdanskaya kultura: politicheskie ustanovki i demokratiya v pyati stranakh* [The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations]. (E. Gendel, Trans). Moscow: Mysl [in Russian].

5. Zimovin, O. I. (2015). Refleksii ta kreatyvnyshchynnyky yak chynnyky samorozvytku osobystosti [Reflection and creativity as factors of self-development of personality]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 32, 138-153 [in Ukrainian].

6. Ivashchenko, A. I. (2016). *Refleksii yak mekhanizm samorozvytku osobystosti yunatskoho viku* [Reflection as a mechanism of self-development of adolescence]. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe* (East European Scientific journal), 6, 132-137 [in Ukrainian].

7. Holovaty, M. F. (2001). *Politychna psykholohiia* [Political psychology]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

8. Ilin, A., Solovyev, A., Fadeeva, L., Shestopal, E. (Eds.). (2008). *Politicheskaya psikhologiya, kultura i kommunikatsiya* [Political psychology, culture and communication]. Moscow: RAPN / ROSSPEN [in Russian].

9. Vasiutynskyi, V. O. (1997). *Psykholohiia masovoi politychnoi svidomosti ta povedinky* [Psychology of mass political consciousness and behavior]. Kyiv: Dok-K [in Ukrainian].

10. Zhadan, I. (2011). *Politychna sotsializatsiia. Politychna entsyklopediia* [Political socialization. Political encyclopedia]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].

11. Pavlov, V. N. (2000). *Psykholohicheskaia struktura politycheskykh oryentatsiy* [Psychological structure of political orientations]. [www.dslib.net](http://www.dslib.net/psixologia-politiki/psihologicheskaja-struktura-politicheskikh-orientacij.html). Retrieved from <http://www.dslib.net/psixologia-politiki/psihologicheskaja-struktura-politicheskikh-orientacij.html> [in Russian].

12. Shaihorodskyi, Yu. Zh. (2009). *Polityka: vzaiemodiia realnosti i mifu* [Politics: the interaction of reality and myth]. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].